

Материјали са саветовања, које је на тему „Методолошко-теоријска питања изучавања друштвене својине у Југославији и њеног изучавања на правним факултетима“, одржано 16. и 17. децембра 1982. године на Правном факултету у Београду, у организацији Центра за марксизам Универзитета у Београду и Правног факултета у Београду.

Саветовање је отворио декан Правног факултета професор др Мирко Мирковић а уводно излагање поднео др Александар Ивић. председавао је професор др Борислав Т. Благојевић.

Организатори Саветовања захваљују се редакцији „Анала“ на објављивању ових материјала, које је финансирао Центар за марксизам Универзитета у Београду, на чему се са своје стране захваљује Редакција часописа.

UDK — 372.2(497.1)

*др Александар Ивић,
доцент Правног факултета у Београду*

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ ИЗУЧАВАЊА ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ

Када се, у прилици као што је ова, треба да дадне уводна реч, онда се поставља велики број сложених проблема и у односу на тему и у односу на аудиториј.

Стога сам слободан да истакнем две тешкоће, не као ограду или извињење, али у сваком случају као претходну напомену, која ће у најмању руку олакшати нашу комуникацију и отклонити барем неке од многих неспоразума који су, иначе, можда и неизбежни када је реч о тако сложеном питању као што је друштвена својина, али и сложености методолошких питања, уопште, нарочито када су методолошка питања примерена фундаменталним и теоријским категоријама каква је несумњиво својина.

Разговри о методолошким и теоријским питањима друштвене својине у Југославији овом приликом треба да у својој основи полазе од следећих ставова:

Теоријска мисао, нарочито у друштвеним наукама, је у објективном смислу коресподентна са токовима и збивањима у једном друштву те се стога успоставља увек својеврстан „дијалог“ између референци које теорија у извесном сусрету са друштвено-историјским збивањима даје. Та околност је нарочито изражена када је реч о крупним питањима друштвених односа јер доводи до ситуације да је у исти мах и паралелно реч о историјским и теоријским категоријама. Излишно је истипати колико то важи за својину и колико је предходни став могуће верификовати кроз досадашњу историју и теорију.

Занимљиво би било истаћи околност, уколико је тачна, да наш век показује извесне крупне трансформације својине и својинских односа. Склон сам утиску да теорија о својини није на висини актуелних историјских захтева, јер те промене не прати довољно, нити их анализира.

Друштвена својина у Југославији, у актуелном и теоријском смислу, има изузетан значај за систем у целини, те је отуда научни интерес за њу питање способности науке да одговори на битна питања развоја југословенског друштва. Истоврстан је, дакле, и истовремен интерес и значај друштвене својине и за друштвени систем и за науку.

Уставом СФРЈ, Законом о удруженом раду, као и праксом која је тим документима инспирасана, отворен је низ питања чија теоријска обрада подразумева преиспитивање досадашњих научних сазнања и потребу нових и свежих теоријских иновација. У том смислу разговор о овој теми је допринос потреби да се на систематичан и научно оправдан начин разматрају актуелни проблеми и концепта и праксе остваривања друштвене својине.

Сви велики системи и научни и социјални успостављали су се тако што су, поред осталог, негирали и превазилазили раније облике својине и успостављали нове.

За социјализам овај став се може двоструко иновирати:

— Социјализам није пуко мењање ранијег или ранијих својинских облика, већ у својој основној тенденцији садржи захтев за „докидањем“ или укидањем свих суштинских обележја приватне својине, па у крајњој линији и својине уопште.

— Социјализам мора изнаћи адекватан модел успостављања и функционисања тог новоуспостављеног типа својинских односа (и у друштвеном и у ужем, правном, смислу те речи).

Својина је, уже посматрано, централни институт друштвено-правних односа. Друштвена својина у Југославији представља историјско-теоријски новум прве врсте. Отуда је њено изучавање прворазредно сложен задатак и велики изазов за нашу, а посебно правну науку. Изучавање друштвене својине обухвата бројна подручја друштвених односа и зато је тај задатак и сложен и одговоран.

У овом контексту нарочити значај има правно-политичка (или уставно-правна) садржина друштвене својине као извесна предоснова за правно-теоријску и позитивно-правну разраду друштвене својине. Разуме се да се, када је реч о правној науци, посебно се истичу два актуелна захтева: прецизно диференцирање правних особености друштвене својине, како би се избегло мешање појмова и уједно, указивање на

међусобну зависност правних и других односа. Јер, без тога долази до тешкоћа које наша литература обилато манифестује: да се због поменутих неиздиференцираности и нејасне повезаности, али и нејасних разлика, долази у ситуацију која не омогућава минимум потребне јасноће и појмовне чистоте.

Тиме се може оправдати приступ који пре свега скреће пажњу на методолошко-теоријска питања изучавања друштвене својине. У том смислу, и у том оквиру, слободан сам да окренем вашу пажњу на следећа питања, истичући да је избор питања вршен по двоструком критерију:

- а) да питање које се истиче буде само по себи значајно и
- б) да то питање има и посебан методолошки значај. На тај начин је извршена максимална селекција, а круг питања сведен на минимум, што имплицира могућност да су нека могућа питања изостављена, што наш разговор може показати.

Смисао и разлоге овог уводног излагања треба схватити као сугерирање једног броја значајних питања која завређују нашу пажњу, а која су релевантна за потпунију обраду методолошко-теоријских изучавања друштвене својине.

Концепт друштвене својине у Југославији, је као што је познато конкретизација и разрада Марксовог и марксистичког концепта својине уопште. Разумљиво да се при изучавању концепта својине мора расправљати и један круг других, ширих питања — нпр. положај и улога класе, продукциони односи, држава итд. Без ширих образложења, јер зато нема простора, има места истицању питања методолошког карактера — у смислу: колико је о потреби повезивања ових питања вољено рачуна. У нашој теорији и пракси овај задатак се постављао и у свој сложености и оштрини.

У општијем смислу може се рећи да за токове југословенске теоријске, а пре свега правно-теоријске мисли о друштвеној својини изузетан значај у досадашњем развоју, а и данас, имају основна теоријска питања значајна за Марксов и Марксистички концепт својине. У том смислу од изванредног методолошког значења је ширина и опсег захвата сложених појмова марксистичке теорије о својини али и једног броја појмова који су коренсподенти с тим појмом. Има основа став да није увек довољно уважавана потреба ширих приступа и теоријско-методолошког поштовања богатог марксистичког наслеђа и савремених радова. Због тога је и теоријски и методолошки актуелно питање ширине и опсега захвата различитих схватања и развоја тих схватања код нас и у свету.

У изучавању друштвене својине недвосмислено је истакнута и потреба интердисциплинарног приступа изучавању својине, а нарочито друштвене својине. Међутим, упркос таквом начелном ставу, у нашој литератури преовлађују приступи који нису превладали дисциплинарну парцијалност, као што су правни, економски, социолошки или неки други приступ друштвеној својини. То је, разуме се, у једној мери и пужно и оправдано.

Али поставља се питање до ког степена је дисциплинарна посебност могућа ако се жели интердисциплинарност као методолошки поступат, јер преко једне границе, озбиљно следи ризик немогућности уоп-

штавања, а нарочито јединственог методолошког приступа. Стога је, с методолошког становишта, актуелно питање: да ли је и колико могуће превазићи превелику дисциплинарну исцепканост у изучавању друштвене својине? Или, као скромнији захтев, колико је могуће изградити један број интердисциплинарних појмова? Тај се проблем поставља пуном оштрином и сложености када је реч о концепирању посебне дисциплине која се искључиво бави друштвеном својином.

Међутим, као што је напред истицано, тај проблем је и вишезначан. Његова актуелност је вишеструка и људима који се ближе баве својином, веома је познат. Али, ипак, хтео бих да истакнем једну теориску дилему која има неоспорне и бројне импликације: није допуштена ситуација у којој се напуштају класични појмови, постулати и категорије једне дисциплине у име интердисциплинарности, да би се употребљавали појмови неке друге дисциплине — што води у појмовну збрку и теоријску конфузију. Због тога се потреба изграђивања једног броја интердисциплинарних појмова може конкретизовати у том смислу да се обезбеди извесна јединственост у методолошко-теоријском приступу, па да се на тој основи, конзеквентно уважавањем, проучавају посебни аспекти друштвене својине које омогућавају специјалне дисциплине. Бројне слабости другачијих приступа су познате. Остаје да буду и признате за шта је један од уклова да буду пре свега сазнате.

Правни аспекти својине и друштвене својине превасходно су значајни (не само због задатка нашег саветовања, и састава овога скупа) већ стога што традиционално схватање о својини као превасходно правној појави има и данас одређену тежину а, самим тим, и значај. А познато је да је у историји науке правна литература својине најбитнија и најразвијенија.

Кад говоримо о друштвеној својини и овим питањима недвојбено треба истаћи да је она правна појава, али такође не треба заборавити и једну допуну: нека обележја друштвене својине далеко превазилазе право и правне односе. То отвара низ дилема које су се и практично манифестовале.

Сматрало се да право не треба да уређује одређене односе и да ће они бити уређивани или неким другим начинима или ће се „спонтано” одвијати.

Противтежа оваквом ставу је настојање да се, ипак, све нормира — с јаком тенденцијом ширења легислатива на сва питања и све односе.

Ово питање би се врло интересантно могло да прати пре свега кроз егзегетску анализу нормативних аката, затим кроз анализу теоријских радова, нарочито на питању трансформације права у нас и улоге самоуправног права, затим кроз улогу различитих субјеката у нормативној делатности, али и кроз низ других питања које су додирна са поменути три круга. Тажишни аспект ове анализе би морао показати каква је била реална позиција различитих субјеката легислативе и какав је био реални однос појединих врста и начина средстава те легислативе. Тиме би се добро уочиле концептуалне и друге слабости „дејуридизације” друштвене својине и односа који на њој почивају.

Јер, неки стари или нови проблеми права и правних односа ипак се решавају ипак избегавају искитраним, „новим” појмовима, или пак

теоријама. Истини за вољу треба рећи да ово није искључиво ситуација у правним наукама. Тога има и у другим наукама, али треба истаћи да такви недостаци у праву и правним наукама могу имати трајније и теже последице.

Предходно питање може се и конкретније поставити. Нарочито у смислу што постојеће и теориско-правно и позитивно-правно стање ово питање оштро сугерира. У том контексту посебно је актуелно питање (а нарочито у склопу с напред изнетим методолошким напоменама) који су то темељни појмови из којих се и помоћу којих се може теоријски конституисати и развијати правни концепт друштвене својине. А наша наука је у досадашњем развоју, пре свега, афирмисала један теоријско-редуктиван метод, са становишта критике права, у настојању да афирмише нове домете друштвене својине и неке нове иституте нашег система.

Данас је актуелан један захтев који је у извесном смислу нов. Конституисани концепт друштвене својине треба да буде такав да омогући развијање теоријско-правних и позитивно-правних димензија друштвене својине. Данас се чини да ови проблеми нису у потребној мери савладани због чега нема довољне конзистентности појмова у опште теоријским приступима и њиховој конкретизацији и операционализацији. Данас су у оптицају многи појмови који захтевају и дубљу опште и правно-теоријску разраду. Примера ради могу се навести: право рада, минули рад, доходак, расподела, правни субјективитет итд. Стога је актуелна потреба да се постигне извесна методолошка и појмовна једнозначност али и конзистентност ових појмова. Поред тога, њихово позитивно-правно присуство актуелизује потребу теоријске и оперативне разраде. То значи да ови појмови морају имати садржај који одговара јединственом теоријско-идејном концепту наше друштвене својине, а то, као што је познато, није увек ваљано остварено. Најуже посматрано овај проблем се може свести на захтев систематског тумачења позитивно-правних појмова, а у теоријском смислу, на потребу повезане интерпретације општих, и мање општих, а нарочито позитивно-правних појмова.

Свако иоле исцрпније скретање пажње на правна питања друштвене својине мора да укаже на актуелност интерпретације или тумачења правних института. Та интерпретација актуелно посматрано има два могућа тумачења. Једно је нужна еволуција у постављању и схватању правних института — рецимо — *usus-a*, а друго и њиховом „адаптирању“, једно заиста сложеној и новој појави као што је друштвена својина.

Отуда је теоријски и методолошки отворено питање „дозвољености“, или боље рећи оправданости, степена преношења појмова класичног грађанског права, што се, разумљиво, нити треба, нити може сасвим да избегне. Али је, упркос томе, нужно истаћи ризик да се тиме у једној мери дерогира оригиналност и специфичност друштвене својине. Зато је ово једно крупно теоријско-методолошко питање. Без научно-образложених, а друштвеној својини прилагођених правних појмова, тешко је веровати у могућност успешне научне обраде саме друштвене својине и њеног ваљаног конципирања као правног института. Скоро је излишно наводити негативне примере који би илустровали ову тврдњу. Јер, од

недестих година наовамо било је пуно негативних примера да су се спорови заоштравали уместо да се настојало на пружању ваљане и теоријски васпитне аргументације за одребене ставове.

Својина и својински односи се, као што је познато, могу посматрати са различитих аспеката, поред тога што се могу манифестовати на различитим подручјима друштвених односа. Међутим, подручје права је изузетно значајан вид њиховог манифестовања. Једноставно речено, реч је о неопходности и мери обезбеђивања позитивног и позитивно-правног концепта друштвене својине у Југославији. У том смислу могу се истаћи одребене методолошке потребе презентирања оних димензија и аспеката друштвене својине који пружају конкретна знања из којих се и преко којих се практично оживотворује и реализује теоријско-идејни концепт друштвене својине.

Конкретно: нужно је и корисно ослањање на појмове који су тековина досадашњег развоја правне науке и који представљају њене већ класичне резултате. Али та је употреба корисна само уз критично преиспитивање, модификовање и прилагођавање и теоријском и идејном концепту друштвене својине. Уосталом, ако, и када, је наука и до сада пратила развој друштвених односа, то је био услов да институти права имају ваљану еволуцију. Без тога се догађало, догађа се, а и догађаће се да класични правни институти, упркос теоријској, на први поглед неоспорној валидноости, показују своју неупотребљивост, што ће рећи неприлагобеност, нарочито у погледу потребе да изразе нове садржаје реалних или жељених друштвених односа. Разуме се да је и ово питање, као и многа друга, ствар „мере“ и способности правника да сачувају бит и садржину већ проверених правних института, али и питање њиховог смисла да у примени тих института покажу смисао за нове садржаје као и нужност прилагођавања новонасталим потребама и концептима, који се морају и требало би да изражавају преко „класичних“ иступа.

Крупан задатак је потреба да се позитивно-правно конкретизује и разради уставно-правни концепт друштвене својине, јер су Закон о удруженом раду, а и многи други правни акти, управо испољили све ове тешкоће.

Већ је скренута пажња на нужност дубље теориске позитивно правне разраде појмова као што су право рада, минули рад итд. На овом месту, међутим, може се истаћи и једна нова потреба. Најкраће речено, ваљало би проверити да ли су ови, а и многи други појмови у основним интонацијама, а у низу конкретних решења, на „доброј вези“ са уставно-правним концептима друштвене својине. Са друге стране, упркос томе што је уставна норма, по својој природи таква да антиципира један однос, ваљало би због значаја друштвене својине за уставни концепт друштвено-економског уређења, а и шире, истражити крајње могућности позитивно-правне примене уставног концепта друштвене својине. То важи нарочито за „ненормативни део“ нашег Устава, али и за нека нормативна решења која Устав садржи.

Само на тај начин може се избећи некритично прихватање или неприхватање одребених позитивно-правних, али и теориских решења или модела. Наша правна литература већ је отварала одребена питања

али без довољно упорности, систематичности и доследности, а нарочито без довољно „самосвести“ о значају озбиљне и стварне теоријске фундираности заузетих, или оспораваних, ставова. Примера за то има, па наведимо само својински или несвојински концепт, дилеме око правног субјективитета друштвено-правних лица, карактер, садржина и правна природа одређених нових права које произилазе из, или се реализују, кроз друштвену својину.

Битно, а надасве теориски интересантно и у великој мери отворено и нерешено, питање је какав је однос друштвене својине и самоуправљања. Оно је, не треба ни истицати, веома сложено. Но, иако се све то скоро по себи разуме, може се без претеривања рећи да је оно и данас отворено до тог степена да се даља теоријска разрада друштвене својине не може ни замислити. Проблем је, наравно, вишеструк и веома сложен и разуме се да овом приликом не може бити ни назначен у иоле потпунијем виду. Дакле, посебно је значајно, а теоријско методолошки крајње оправдано, питање самоуправљања у функцији изучавања друштвене својине.

Уз сву, већ поменућу, сложеност односа и веза друштвене својине и самоуправљања, мора се истаћи неспорна истина да су друштвена својина и самоуправљање две стране истог друштвеног односа због чега су и неодвојиви. Методолошки, уже посматрано сложени однос друштвене својине и самоуправљања своју „критичну“ тачку има на питању: која ширина и дубина захвата самоуправљања је оптимална да се друштвена својина изрази у пуној квалитативној садржини? То се питање може поставити и на следећи начин: који, начелно узев, приступ и обим обраде самоуправљања омогућава и задовољава комплементарно изучавање друштвене својине и самоуправљања? У нашој литератури присутна су, уз модалитете, два крајње различита приступа:

— Макротеоријски приступ самоуправљању који води томе да се самоуправљање схвати и интерпретира као глобални концепт социјалистичке демократије и диктатуре пролетаријата у југословенским условима. Овде је самоуправљање глобални теоријски постулат, а његова обрада начелна и теоријска, тако да се или губи непосредна повезаност самоуправљања и друштвене својине или се, пак, та веза не операционализује, тако да остају недовољно елаборирани евентуално истицани ставови који указују на ту везу.

— Објективно речено, свесно или несвесно супротстављен овоме је други приступ који је мање или више позитивно-правни и реализује се као скала самоуправних права и дужности преко којих се непосредно остварује друштвена својина.

Реч је о оним приступима који самоуправљање сведе на „круг права“ и евентуално обавеза које се остварују у организацијама удруженог рада — најчешће схваћених као право рада и права и обавезе која из њега произилазе. Истицање и отварање овог питања нема за циљ нити да оспори нити да афирмише један од ова два приступа. Намера је да се истакне потреба даљих напора који би омогућили превазилажење ова два крајња приступа, јер је извесно да методолошки приступи друштвеној својини, упркос свој неразрађености, недовршености, па стога у

известном смислу мање или више непотпуни, већ имају своју „традиционалну“ варијанту. Онима који се тиме ближе баве то је познато. Међутим, ни један ни други не решавају проблем.

Да не би било неспоразума треба нагласити и истаћи да за ова приступа постоје и одређени разлози и аргументи. Али, истини за вољу треба скренути пажњу на њихову недовољност и потребу тражења нових решења, макар у методолошкој оријентацији која би у крајњој линији водила и довела до решења која самоуправљање и друштвену својину интерпретирају на начин који изражава њихову неодвојивост и недељивост. Мада је чињеница „nota bene“ да су самоуправљање и друштвена својина недељиви ипак се неретко догађа, у многим редовима да се та чињеница у разради конкретних питања губи из вида.

Закључујући овај део хтео бих да истакнем неке могуће теориско-методолошке постулате, по мом мишљењу релевантне, за разматрање методолошких питања односа друштвене својине и самоуправљања:

а) Није могуће у теоријском смислу изразити природу а нарочито разлику друштвене својине од других облика својине без истицања самоуправљања.

б) Друштвена својина омогућава, али се и изражава кроз самоуправљање. Односно, однос друштвене својине и самоуправљања је двојак. Друштвена својина је предходни услов и могућност постојања и остваривања самоуправљања, а самоуправљање је начин егзистирања и остваривања друштвене својине.

в) Самоуправљање не „исцрпљује“ своје садржаје и домете кроз повезаност са друштвеном својином.

По својим обележјима и по својим дометима оно је далеко шире, због чега је његово свођење само на однос са друштвеном својином теоријски и методолошки неодрживо, па тиме и недопуштено.

У новије време, намеће се један нови и недовољно истражени феномен који се у нас најчешће подводи под појам плурализма интереса. Због тога се у изучавању друштвене својине истиче и једно ново методолошко питање.

Разуме се да је питање плурализма интереса питање које далеко превазилази оквире проблема којима се ми данас бавимо. Али када је реч о друштвеној својини, ново методолошко питање има посебну теоријску актуелност. Овај проблем у теоријско-методолошком смислу мора да постави барем два основна питања: друштвена својина и плурализам интереса и функционални и структурални вид изражавања тог плурализма. Структурални вид се може изразити, поред осталог, и као питање самоуправне организације и субјеката преко којих се све то испољава. Ближе и правно посматрано то се питање може поставити и као питање правне природе субјеката самоуправне организације и њихових међусобних односа, субјеката самоуправног одлучивања и правне природе аката, кроз које се све ово испољава.

Друштвена својина у свом економском и правном изразу манифестује се кроз вертикалну и хоризонталну структуру самоуправних субјеката и различита овлашћења ових субјеката. Питање се конкретније може поставити и као потреба прилагођавања вертикалне и хоризонталне пирамиде повезаности самоуправних и других субјеката одлучивања

и њихових међусобних односа у вршењу различитих овлашћења и димензија тих овлашћења, која произилазе из уставног концепта друштвене својине. Одлучивање, дакле, мора бити самоуправно. Поред тога, сложен је задатак да сваки субјекат буде ослоњен на самоуправни интерес, а да сваки самоуправни интерес има свој самоуправни субјективитет. Успостављање и заштита општедруштвеног интереса је, у овом контексту, посебно сложено и, чини се, актуелно. То значи да је отворен и проблем практичног решавања плурализма друштвене својине која се испољава кроз правну природу самоуправних интереса, самоуправних субјеката, самоуправних аката и њиховог значења за друштвену својину.

Већ је настала обимна литература која на ближи или даљи начин покреће ова питања. У тој литератури, нарочито је, са становишта друштвене својине, значајна она која је усредсређена на самоуправно право, да употребимо један могући и најчешћи термин јер, као што је познато, има и других. Друштвена својина треба да добије и своју разраду и своју потврду кроз презентирање ових питања. То се може постићи ако се у методолошком приступу, води рачуна о димензијама друштвене својине која се управо кроз та питања испољавају. Без тога ће бити мањкавости у разради друштвене својине, а још више у разради феномена и појава које су покренуте литературом о плурализму.

У теоријском смислу и друштвена својина, као и свака друга својина коресподентна је с низом других и другачијих од ње, али повезаних с њом појава, института и појмова. То је поред теоријског значаја важно истаћи и због уставно-правног концепта друштвене својине, јер Устав, као што је познато, друштвену својину разрађује на два начина: непосредно говорећи о својини, али посредно говорећи и о другим питањима као што су планирање, расподела, репродукција итд. Због тога је присуство ових категорија у изучавању својине и нужно.

Неки „аспекти“ друштвене својине, има тих примера у нашој литератури, могу бити разматрани тако што ће анализа тих аспеката бити вршена методама и појмовима који важе за својину као такву. Основаност таквих приступа не може се порицати, међутим, отворено је питање, као што је већ истакнуто у досадашњем тексту, колико овакви приступи могу ићи у ширину и где је граница преко и иза које се занемарују суштинска обележја друштвене својине и долази у стварну опасност да старо препокрије и сакрије ново.

За ваљан теоријско-методолошки концепт друштвене својине нужно је укључивање и једног броја посебних питања, значајних за друштвену својину и самоуправљање, која, у строгом смислу те речи, нису непосредно везана за појмовну садржину ни друштвене својине ни самоуправљања. Примера ради то су: одговорност, самоуправна култура, улога субјективног фактора, самоуправно одлучивање, итд. Реч је о оним појавама без којих се не може изразити пуни садржај односа које друштвена својина собом носи и подразумева. Зато је методолошки актуелно питање опредељивања у смислу избора одређених питања и, што је још сложеније, „димензионирање“ у приступу тим питањима, како би се функционално подредили изучавању друштвене својине.

Заштита друштвене својине је једно посебно сложено питање које има низ својих специфичности тако да се о њој може говорити као о

посебном питању или посебној „сфери“. Али, заштита се функционално и методолошки може подвести и под општа методолошка питања друштвене својине. У том смислу се о заштити друштвене својине може говорити, у специфично методолошком смислу, у облику најмање два значења:

а) као о питању правног и друштвеног инструментарија остваривања заштите друштвене својине и

б) као о питању правног режима заштите схваћене кроз одговарајућу улогу бројних и различитих субјеката те заштите.

Бројност облика и субјеката заштите и бројност облика угрожавања друштвене својине морају изазвати нашу позорност и интелектуално узнемирење, и са становишта њихове прилагођености основним постулатима уставно-правног концепта друштвене својине и, прецизније речено, са становишта узрочно-последичне везе концепта и облика заштите. Скоро је излишно напомињати да је проблем заштите друштвене својине актуелизован и у теоријском, а нарочито у практичном смислу. Стога је трагање за решењима ефикасне заштите друштвене својине прворазредни и крупни задатак, који поред осталог, обавезује нашу науку.

Нашу пажњу природно и логично привлачи један број питања која су ближе везана за концепирање једне или више наставних дисциплина на правним факултетима, како би се омогућило ваљано и свеобухватно изучавање друштвене својине. Значајно је рећи да је крупан резултат то што је на Правним факултетима заснован предмет друштвена својина, и истаћи овом приликом допринос свих оних који су га својим настојањима и радовима омогућили. Међутим, пред нашом науком стоје веома сложени проблеми развијања ове дисциплине, и то не само и не пре свега методолошког карактера.

Као што је познато схватања и пракса изучавања друштвене својине за сада је веома различита. Та разлика се изражава и у организационом и у садржинском погледу. Проблематика је веома различита, а постојеће разлике израз су различитих виђења и ових, али и других проблема. Предметни и други наставници на нашем Факултету и сами имају многе дилеме. Но, без обзира на сву сложеност и постојеће разлике, чини се да се у основи када је реч о изучавању друштвене својине на правним факултетима постављају три групе питања. То су:

а) наставни план и програм предмета (концепција и садржај);

б) диференцираност од других предмета, — пре свега уставног права, грађанског права, политичке економије, социјологије и других научно-наставних дисциплина које ову или њој блиску материју захватају, а истовремено и неопходност одређене комплементарности свих ових дисциплина.

О нужности интердисциплинарности у изучавању друштвене својине већ је било речи. Сада истичемо питање потребе да друге дисциплине које то могу (да их не набрајамо), допринети својим специфичним појмовним и категоријалним инструментаријем бољем разумевању тако сложене и нарасе значајне друштвене својине.

И најзад конституисање ове дисциплине, то треба истаћи, је заиста дугорочан и сложен задатак. Ако не више, онда свакако колико и других дисциплина. Уосталом и традиционалне дисциплине су под сталним упитником и траже даље развијање и усавршавање.

Изучавање друштвене својине на правним факултетима је и дало и даје сада већ неспорне резултате.

Скретање пажње на методолошка питања, поред општег и познатог значаја, може се још оправдати и потребом да се омогући теоријска ревалоризација оних резултата који у литератури о својини, а нарочито друштвеној својини постоје, а да се, не полазећи од тога, поставе чвршће и поузданије основе за даља изучавања.

в) актуелно је питање редоследа дисциплине које студенти савладају у том смислу да се обезбеде нужна предходна знања за савлађивање проблематике друштвене својине и самоуправљања. Конкретно је отворено питање с обзиром на редослед, других дисциплина, односно њихов распоред по годинама студија и питање на којој години треба изучавати друштвену својину.

Пошто саветовање организујемо у форми округлог стола, што ће рећи у једној слободној форми која омогућава непосреднију размену мишљења, сматрам да је скретање пажње на одређена питања довољно, а да је претензија да се било које од ових питања исцрпи излишна, а свакако и преамбициозна.

UDK — 347.2

*др Зоран Видаковић,
редовни професор Правног факултета у Београду*

ЕЛЕМЕНТИ МАРКСОВЕ ТЕОРИЈЕ РЕЛЕВАНТНИ ЗА КОНЦЕПТ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ

Професору Ивићу треба одати признање за значајну обраду питања и захвалност што је у тај под упитник сврстао и питања која је поставила Марскова теорија. Молим за допуштење да потсетим на неке моменте Марксове теорије који би могли бити инспиративни за теоријско-методолошки приступ изучавању друштвене својине. Молба за допуштење није академска етикеција, већ заиста молба за допуштење, зато што желим говорити о нечем што може бити јако спорно, али што доводи у великој мери у питање и под сумњу, теоријски концепт друштвене својине, тако како је он код нас уобличен (о дубоким противречностима тог концепта већ је било говора). Ради се о теоријској диверзији. На Маркса се позивамо када се ради о својини уопште, или друштвеној својини, а то упућивање на Маркса у међувремену је кроз догматски марксизам било подвргнуто селекцији, тако да су неке лепе, а можда и највредније идеје и иницијативе старог Маркса готово потпуно заборављене и замењене нечим другим.